

УДК 619:616.155.392:578.828.
11:636.22/.28(477)

© 2016

НАУКОВО ОБҐРУНТОВАНІ НАПРЯМИ ПРОТИЛЕЙКОЗНИХ ЗАХОДІВ У СУЧАСНОМУ ТВАРИННИЦТВІ

М.І. Бащенко,

*академік НААН,
доктор сільсько-
господарських наук*

М.С. Мандигра,

*член-кореспондент НААН,
доктор ветеринарних наук*

*Національна академія
аграрних наук України*

Б.Т. Стегній,

*академік НААН,
доктор ветеринарних наук*

С.К. Горбатенко,

О.М. Корнейков,

*кандидати
ветеринарних наук*

*Національний науковий
центр «Інститут
експериментальної
і клінічної ветеринарної
медицини»*

Мета. Об'єктивна оцінка епізоотичного стану тваринництва України щодо лейкозу великої рогатої худоби, визначення напрямку з ірадикації захворювання та забезпечення високої якості тваринницької продукції.

Методи. Аналіз результативності серологічної диспансеризації на лейкоз поголів'я великої рогатої худоби тваринницьких господарств різного профілю, проведений у 2015 р. державними лабораторіями ветеринарної медицини та лабораторією вивчення лейкозу Національного наукового центру «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини». Аналіз статистичної звітності. **Результати.** Установлено, що через неузгодженість між діагностичною та інспекторською мережами ветеринарної медицини спотворюється реальний епізоотичний стан тваринництва України щодо лейкозу великої рогатої худоби у бік його штучного поліпшення, що призводить до не виправданого зниження планових завдань до проведення діагностичних і профілактично-оздоровчих протилейкозних заходів, а це ускладнює завершення ірадикації захворювання. **Висновки.** Головним напрямом забезпечення ефективних протилейкозних заходів у сучасному тваринництві є об'єктивна оцінка епізоотичної ситуації галузі на рівні тваринницьких господарств різного підпорядкування та неухильне виконання ветеринарного законодавства під час реалізації профілактично-оздоровчої програми.

Ключові слова: лейкоз великої рогатої худоби, протилейкозні заходи, неблагополучні господарства, серологічна діагностика.

Благополуччя тваринництва щодо лейкозу великої рогатої худоби забезпечується неухильним виконанням регламентованих законодавством вимог з дотримання режиму серологічної диспансеризації поголів'я великої рогатої худоби та ротації стада у процесі ліквідації епізоотії залежно від ступеня його ураженості вірусом лейкозу. В одних випадках, коли йдеться про поодинокі виявлення інфікованих вірусом лейкозу тварин, регламент оздоровчої програми передбачає вилучення із стада та забій скомпрометованої

частини поголів'я. В інших, у разі виявлення великої чисельності ураженого вірусом лейкозу поголів'я, з метою уникнення значних економічних збитків оздоровча програма передбачає короткочасне ізольоване утримання інфікованих вірусом лейкозу тварин відтворювального віку [1, 2]. Ці заходи реалізуються як з метою збереження продуктивності оздоровлюваного стада, так і отримання приплоду від інфікованих тварин, що надалі, в режимі вирощування здорових нетелей, використовуються

для поступової заміни тимчасово утримуваного поголів'я інфікованих вірусом лейкозу корів [3, 4]. В окремих випадках, коли рівень інфікованості поголів'я великої рогатої худоби вірусом лейкозу сягає 50% та більше, єдиною сприйнятливою мірою з оздоровлення стада є його повна заміна введеними іззовні здоровими тваринами. Саме ця схема оздоровчих протилейкозних заходів, наведена в інструктивних положеннях у період реалізації протилейкозних оздоровчих заходів [5], забезпечила в останні 20 років істотні позитивні зміни в епізоотичній ситуації щодо лейкозу великої рогатої худоби у тваринництві України. Досвід ефективного завершення протилейкозних оздоровчих заходів з використанням таких схем наведено в літературних повідомленнях науковців і фахівців практичної ветеринарної медицини, керівників тваринницьких господарств [6–9].

Мета досліджень — об'єктивна оцінка епізоотичного стану тваринництва України щодо лейкозу великої рогатої худоби, визначення напрямку з ірадикації захворювання та забезпечення високої якості тваринницької продукції.

Матеріали і методи досліджень. Проведено оцінку результативності протилейкозних оздоровчих заходів у тваринництві України за останні 20 років. Проаналізовано епізоотичний стан сучасного тваринництва щодо лейкозу великої рогатої худоби на рівні господарств різного підпорядкування. Використано результати власних досліджень у питаннях епізоотологічного та серологічного моніторингу поголів'я великої рогатої худоби на лейкоз за останній період і матеріали звітності державних лабораторій ветеринарної медицини стосовно епізоотичного стану щодо лейкозу великої рогатої худоби у тваринництві України в 2015 р. Проведено порівняння інформативності Державного науково-дослідного інституту лабораторної діагностики і ветеринарно-санітарної експертизи (ДНДІЛДВСЕ) та Державної ветеринарної і фітосанітарної служби України (ДВФС) щодо зазначеної вище проблеми станом на завершення 2015 р. з метою визначення реального епізоотичного стану тваринництва України щодо лейкозу великої рогатої худоби.

Результати досліджень. Лейкоз великої рогатої худоби ще у 90-ті роки минулого сторіччя був найпоширенішим інфекційним хронічним захворюванням великої рогатої

худоби в Україні: з 11687 (стан на завершення 1997 р.) колективних тваринницьких господарств, де утримували велику рогату худобу, в 4469 виявляли на різному рівні, здебільше високому, інфікованих вірусом лейкозу тварин. На той період в умовах обласних і районних державних лабораторій ветеринарної медицини вже було впроваджено серологічний метод індикації інфікованих вірусом лейкозу тварин на ранніх стадіях прояву інфекційного процесу, тому протилейкозна оздоровча програма набувала позитивної динамічності. Варто зазначити, що щороку чисельність неблагополучних щодо лейкозу великої рогатої худоби господарств неухильно знижувалася. Визначено динаміку змін чисельності реєстрованих упродовж 1997–2015 рр. неблагополучних щодо лейкозу великої рогатої худоби колективних тваринницьких господарств (рисунок).

Якщо на початку 1997 р. чисельність неблагополучних господарств сягала 4469 од. (38,2% від загальної кількості товарних і племінних господарств), то надалі їх рівень знижувався. Безумовно, і чисельність тваринницьких господарств промислового типу щороку знижувалася. Проте співвідношення господарств з ураженим вірусом лейкозу поголів'ям і загальною їх чисельністю постійно відображає позитивні зрушення у питанні забезпечення епізоотичного благополуччя щодо лейкозу поголів'я великої рогатої худоби у тваринництві України. Якщо останніми роками чисельність неблагополучних щодо цього захворювання господарств було мінімізовано (2–6 одиниць), то наприкінці 2015 р. статистична звітність Державної ветеринарної та фітосанітарної служби

Чисельність неблагополучних щодо лейкозу великої рогатої худоби господарств в Україні (1997–2015 рр.): —●— неблагополучних господарств

України свідчить про повне успішне завершення оздоровчої протилейкозної програми: останні осередки неблагополуччя в межах Вінницької, Житомирської та Харківської областей ліквідовані вже станом на початок жовтня 2015 р.

Результати наукових досліджень лабораторії вивчення лейкозу Національного наукового центру «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини» і матеріали аналізу державних лабораторій ветеринарної медицини України щодо серологічної диспансеризації тварин на лейкоз свідчать, що в раніше (1,5–2 роки тому) оздоровлених від лейкозної інфекції регіонах час від часу виявляють інфікованих вірусом лейкозу тварин. Такі поодинокі випадки рецидивів мали місце в останній період у межах господарств Харківської, Сумської, Житомирської, Полтавської, Вінницької, Волинської, Чернігівської й інших областей. Це пов'язано, за висновками фахівців, у більшості випадків з недбалістю під час проведення заключних протилейкозних оздоровчих заходів. Маються на увазі залишки вірусносоїв унаслідок пролонгації інкубаційного періоду в окремих особин. Варто зазначити, що за літературними повідомленнями [10], тривалість інкубаційного періоду як стадії розвитку інфекційного процесу в окремих тварин може тривати до 250–500 днів. У деяких випадках рецидиви захворювання зумовлювали завезенням у благополучне стадо інфікованих вірусом лейкозу тварин як імпортованих, так і закуплених на внутрішньому ринку без належного аналізу епізоотичного стану придбаного поголів'я. Неабияку роль як джерела збудника лейкозу має тривала перетримка інфікованих вірусом лейкозу тварин серед поголів'я присадибного користування – за рахунок прямого та опосередкованого контакту цих тварин з поголів'ям промислових господарств проковується прояв захворювання в благополучних щодо лейкозу великої рогатої худоби стадах.

Висвітлюючи напрями забезпечення протилейкозних заходів у сучасному тваринництві, варто зробити акцент на потребі узгодження взаємодії усіх гілок, що контролюють епізоотичну ситуацію та впливають на її перебіг, а саме діагностичну та інспекторську мережі ветеринарного нагляду, останньою переймається ДВФС України та її філії на обласних і районних рівнях. Проведений нами

аналіз за наслідками досліджень упродовж 9 міс. 2015 р. свідчить про недостатність такої взаємодії, що загалом негативно впливає як на реальну оцінку епізоотичної ситуації щодо лейкозу великої рогатої худоби у тваринництві України, так і на обсяги профілактичних заходів та їх результативність (таблиця).

Якщо за даними ДВФС України упродовж зазначеного вище періоду в тваринництві України виявлено 1314 інфікованих вірусом лейкозу тварин, то результати досліджень державних лабораторій ветеринарної медицини свідчать про індикацію 9388 таких особин. Причому матеріали статистичної звітності ДВФС свідчать про випадки індикації інфікованих вірусом лейкозу тварин лише в господарствах 4-х областей (Вінницької, Житомирської, Полтавської та Харківської). Результати серологічних досліджень державних діагностичних підрозділів України вказують, що виявлення уражених вірусом лейкозу тварин реєстрували упродовж цього самого періоду в тваринницьких господарствах усіх областей України, за винятком Закарпатської та Івано-Франківської. Причому йдеться про масову серопозитивність тварин до лейкозного антигену: в умовах Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Кіровоградської, Одеської, Херсонської, Черкаської, Чернігівської областей сотні, а Вінницької, Рівненської, Сумської областей — понад тисячі інфікованих вірусом лейкозу особин. Виникає закономірне питання — чому, всупереч ветеринарному законодавству ігноруються результати серологічної диспансеризації державних лабораторій ветеринарної медицини на лейкоз, останні не фіксуються офіційною звітністю і, як наслідок, не впроваджуються необхідні при цьому, передбачені чинним законодавством, заходи — введення обмежень, упровадження оздоровчих заходів, основу яких становить регулярне, з короткими інтервалами, серологічне обстеження умовно благополучного поголів'я з вилученням із стада інфікованих тварин з метою розриву епізоотичного ланцюга?

Слід зауважити, що епізоотичний стан тваринництва України щодо лейкозу великої рогатої худоби та наявність в окремих регіонах неблагополучних пунктів, визначених статистичною звітністю ДВФС України, покладено в основу планування обсягів діагностичних засобів, якими повинні забезпечуватися державні лабораторії ветеринарної

Епізоотичний стан щодо лейкозу великої рогатої худоби на 01.10.2015 р. за даними ДВФС та ДНДІЛДВСЕ

Область	Поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол.	Заплановано на рік, тис. досліджень	Фактично проведено, тис. досліджень	Серологічних досліджень			Неблагополучних господарств			
				% виконання плану на 2015 р.	Виявлено інфікованих тварин (гол.), за даними		на 01.01.15	виявлено за 9 міс.	оздоровлено за 9 міс.	на 01.10.15
					ДВФС	ДНДІЛДВСЕ				
Вінницька	301,6	270,0	202,6	75,02	16	1335	1	—	1	—
Волинська	168,3	180,0	101,0	56,12	—	232	—	—	—	—
Дніпропетровська	133,6	135,0	97,1	71,90	—	339	—	—	—	—
Донецька	94,6	77,1	43,2	56,05	—	249	—	—	—	—
Житомирська	183,8	158,1	102,1	64,58	291	672	—	1	1	—
Закарпатська	132,0	80,6	72,0	89,33	—	—	—	—	—	—
Запорізька	105,6	90,7	67,2	74,18	—	309	—	—	—	—
Івано-Франківська	169,1	57,1	39,6	69,30	—	—	—	—	—	—
Київська	135,8	145,6	99,8	68,58	—	598	—	—	—	—
Кіровоградська	108,3	83,3	66,7	80,13	—	151	—	—	—	—
Луганська	71,4	75,6	44,5	58,80	—	8	—	—	—	—
Львівська	210,3	260,8	133,3	51,11	—	10	—	—	—	—
Миколаївська	132,4	111,9	81,5	72,82	—	47	—	—	—	—
Одеська	191,7	213,4	123,2	57,75	—	254	—	—	—	—
Полтавська	256,7	208,6	116,1	55,66	11	214	—	1	1	—
Рівненська	154,2	122,6	80,8	65,87	—	1052	—	—	—	—
Сумська	148,3	129,0	113,6	88,05	—	1205	—	—	—	—
Тернопільська	163,3	111,1	58,9	52,98	—	15	—	—	—	—
Харківська	192,3	137,8	111,9	81,23	996	1694	5	5	10	—
Херсонська	114,2	128,9	75,9	58,89	—	151	—	—	—	—
Хмельницька	229,9	261,1	170,8	65,42	—	84	—	—	—	—
Черкаська	192,5	175,9	107,2	60,96	—	138	—	—	—	—
Чернівецька	98,2	94,7	65,2	68,81	—	6	—	—	—	—
Чернігівська	208,9	196,0	164,0	83,68	—	625	—	—	—	—
Усього	3897,0	3504,9	2338,2	66,71	1314	9388	6	7	13	—

медицини з метою контролю благополуччя поголів'я тварин на наступний календарний рік. Визначено заплановані на 2015 р. обсяги діагностичних досліджень. Через відсутність взаємозв'язку між гілками контролю діагностичною та інспекторською, яка мала місце і в минулих роках, за наявності в Україні на початок 2015 р. 3,897 млн гол. великої рогатої худоби заплановано лише 3,505 млн серологічних досліджень — 89% від чисельності поголів'я. Тобто планом передбачено здійснити одноразовий серологічний контроль на лейкоз упродовж календарного року тільки 89% тварин від

наявного поголів'я. І такий план прийнято за умов, коли в межах господарств практично кожної області виявлено тварин, скомпрометованих щодо лейкозу великої рогатої худоби. Такі обставини потребують, принаймні, 8–9 млн серологічних досліджень упродовж року. Реалізовано ж навіть ці вкрай занижені плани діагностичних досліджень на початок жовтня 2015 р. загалом по Україні лише на 66,7% (див. таблицю). У межах окремих областей плани діагностичних досліджень на лейкоз виконано на початок жовтня на 51–52% (Львівська та Тернопільська), 65–70% (Рівненська,

Дніпропетровська та ряд інших областей), в обмежених випадках — 80–85%. Відповідно до планових завдань серологічної діагностики державні лабораторії ветеринарної медицини забезпечені наборами для індикації інфікованих вірусом лейкозу тварин. То ж як результат неузгодженості між діагностичною мережею та інспекторською — відсутність реального, відповідно

до епізоотичного стану, планування заходів з оздоровлення поголів'я тварин від лейкозу, відсутність надійного контролю поступового благополуччя тваринництва після завершення оздоровчих заходів, та, в свою чергу, надійного контролю у напрямі попередження рецидивів епізоотії захворювання в благополучних щодо захворювання господарствах.

Висновки

Головним напрямом забезпечення ефективних протилейкозних заходів у сучасному тваринництві є об'єктивна оцінка епізоотичної ситуації галузі на рівні тваринницьких господарств різного підпорядкування та неухильне виконання ветеринарного законодавства під час реалізації профілактично-оздоровчої програми. З метою уникнення рецидивів епізоотії лейкозу великої

рогатої худоби питання про зняття обмежень щодо завершення протилейкозних оздоровчих заходів, а також термінів контрольного нагляду в групах імпортованого та закупленого на внутрішньому ринку поголів'я має ув'язуватися з особливостями патогенезу лейкозу великої рогатої худоби та тривалістю інкубаційного періоду.

Бібліографія

1. *Современные аспекты лейкоза крупного рогатого скота*/Б.Т. Стегний, О.В. Шаповалова, С.К. Горбатенко, А.Н. Корнейков//Вет. медицина межвед. темат. науч. сб. — Х., 2013. — Вып. 97. — С. 242–255.
2. *Сучасні підходи щодо діагностики та оздоровлення неблагополучних стосовно лейкозу великої рогатої худоби господарств*/Б.М. Ярчук, Р.В. Тирсін, А.Й. Краєвський [та ін.]//Аграрні вісті. — 2001. — № 4. — С. 11–15.
3. *Курило М. Шляхи оздоровлення великої рогатої худоби від лейкозу*/М. Курило, С. Горбатенко//Ветеринарна медицина України. — 2004. — № 5. — С. 20.
4. *Напрямки запобігання рецидиву епізоотії лейкозу великої рогатої худоби*/С.К. Горбатенко, О.В. Шаповалова, О.М. Корнейков та ін.//Вет. медицина: міжвід. темат. науч. зб. — Х., 2014. — Вып. 98. — С. 84–87.
5. *Інструкція з профілактики та оздоровлення великої рогатої худоби від лейкозу.* — Затв. наказом Держ. ком. вет. медицини України 21.12.2007, № 21; зареєстр. в Мін. юстиції України 11.01.2008 р., № 12/14703. — К., 2008. — 8 с.
6. *Удяк В.М. Оздоровлення господарства від лейкозу великої рогатої худоби*/В. М. Удяк, М.С. Мандигра, Н. В. Любар//Наук. вісн. вет. медицини: зб. наук. пр. — Біла Церква, 2012. — Вып. 9 (92). — С. 110–113.
7. *Ярчук Б.М. Сучасні аспекти оздоровлення господарств неблагополучних щодо лейкозу великої рогатої худоби*/Б.М. Ярчук, Р.В. Тирсін, О.В. Довгаль//Епізоотологія і профілактика інфекційних хвороб ВРХ: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (14–17 березня 2006). — К., 2006. — С. 89–90.
8. *Мандигра М.С. Історія оздоровлення господарств та індивідуального сектору Дубенщини від лейкозу великої рогатої худоби*/М.С. Мандигра, М.В. Романюк, Ю.М. Томко//Здоров'я тварин і ліки. — 2010. — № 9. — С. 18–20.
9. *The recent prevalence of bovine leukemia virus (BLV) infection among Japanese cattle*/K. Murakami [et al.]//Vet. Microbiol. — 2011. — V. 148, № 1. — P. 84–88.
10. *Лейкоз великої рогатої худоби: епізоотологічний моніторинг та шляхи боротьби*/В. О. Бусол [та ін.]. — Рівне: Доцент, 2012. — 87 с.

Надійшла 22.03.2016.